

Znaczenie zastrzeżenia do protokołu (art. 162 § 1 k.p.c.) dla możliwości rozpoznania niezaskarżalnych postanowień przez sąd drugiej instancji (art. 380 k.p.c.)

The Significance of a Reservation to the Minutes (Article 162 § 1 of the Code of Civil Procedure) for the Possibility of Reviewing Unappealable Decisions by the Court of Second Instance (Article 380 of the Code of Civil Procedure)

Abstract

This study addresses a crucial issue relevant to judicial practice which relates to the parties' involvement in civil proceedings. The article focuses on the institution of reservations to the minutes made in response to procedural deficiencies on the part of the court. Filing a reservation to the minutes is regulated by Article 162 of the Code of Civil Procedure and is crucial for challenging certain decisions issued by the court of first instance: it enables the appellate court to review certain decisions at the appellate stage, whereas failure to file a reservation results in the inability to review the decisions of the court of first instance. The article analyses not only the institution of reservations to the minutes under Article 162 of the Code of Civil Procedure but also examines sample decisions which are reviewed by the appellate court under Article 380 of the Code of Civil Procedure. The study has not only a theoretical but, to a large extent, also a practical dimension.

SŁOWA KLUCZOWE: proces cywilny, zwyczaje, zasady procesowe, normy procesowe, obowiązki procesowe, uczciwość, rzetelne postępowanie sądowe, orzeczenia, prekluzja, strony procesowe.

KEY WORDS: civil procedure, customs, procedural rules, procedural norms, procedural obligations, honesty, fair court proceedings, judgments, preclusion, parties to the proceedings.

ŁUKASZ BŁASZCZAK – profesor nauk prawnych, Uniwersytet Wrocławski, adwokat, e-mail: lukasz.blaszczak@uwr.edu.pl, ORCID – 0000-0002-3372-4043.

I | Istota zastrzeżeń do protokołu (art. 162 k.p.c.) jako wyraz aktywności stron w procesie cywilnym (uwagi wprowadzające)

Problematyka zastrzeżeń do protokołu wywołuje wątpliwości nie tylko teoretyczne, ale przede wszystkim praktyczne. Na pierwszy rzut oka art. 162 § 1 k.p.c. jest dość czytelny w swej treści, jego zastosowanie jednak w procesie cywilnym nie zawsze staje się tak oczywiste, jak mogłoby się to wydawać. Przepis ten stanowi, że strona powinna zwrócić uwagę na uchybienia przepisom postępowania, wnosząc o wpisanie zastrzeżenia do protokołu. Zastrzeżenie można zgłosić najpóźniej na kolejnym posiedzeniu. Pierwsza kwestia, która nasuwa się przy lekturze tej regulacji, sprowadza się do tego, że w swej istocie norma ta skupia w sobie określone zasady procesowe, które mają być wyrazem poziomu i sprawności postępowania cywilnego^[1]. Złożoność funkcji wymiaru sprawiedliwości powoduje, że o efektywności pracy sądów decydują nie tylko wysiłki podejmowane przez same sądy, ale że jest ona w poważnej mierze zależna od aktywnego i harmonijnego współdziałania z sądami samych stron i uczestników postępowania^[2]. Dlatego śmiało można powiedzieć, że zastrzeżenia do protokołu jako instytucja prawa procesowego cywilnego skupia i zarazem ogniskuje wokół siebie takie zasady procesowe jak: zasada współdziałania podmiotów postępowania w rozumieniu stron oraz organu procesowego (niekiedy określana również mianem zasady lojalności procesowej^[3]), zasada

1 Por. Marek Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu na uchybienia przepisom postępowania”, [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, red. Jacek Gudowski, Karol Weitz (Warszawa: LexisNexis, 2011), 663.

2 Zob. Bogdan Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, *Nowe Prawo*, nr 3 (1981): 62; Ewa Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, *Przegląd Sądowy*, nr 1 (2008): 142; Karol Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron zgłaszanych do protokołu rozprawy na podstawie art. 162 k.p.c.”, *Palestra*, nr 1–2 (2006): 217; Adam Sobota, *Zastrzeżenia do protokołu w postępowaniu cywilnym* (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2015), 26.

3 Zob. Łukasz Błaszczak, „Zasada lojalności procesowej w postępowaniu cywilnym”, *Polski Proces Cywilny*, nr 3 (2025): 377 i n.; także Mieczysław Sawczuk, „Problem aktywności stron (*vigilantibus iura scripta sunt*) w postępowaniu cywilnym”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, nr 1 (1974): 117; Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 663.

formalizmu procesowego oraz zasada koncentracji materiału procesowego (skupienia materiału procesowego)[4]. Formułę każdej ze wskazanych zasad można osadzić w istocie analizowanej tu regulacji, bo z jednej strony przepis ten ma na celu pobudzenie inicjatywy stron, umożliwiając usunięcie najrychlej, jeszcze w toku postępowania, popełnionych przez sąd uchybień, a z drugiej znów nie wszystkie czynności procesowe (czynności sądu) będą podlegały możliwości wzruszenia w drodze przysługujących środków prawnych (mowa tu o możliwości zaskarżenia chociażby określonych postanowień) i dlatego też musi istnieć mechanizm zwrócenia uwagi na te uchybienia, które pojawiają się w toku postępowania, a które niekiedy nie są wychwytywane bezpośrednio przez sam sąd. Z tego też względu słusznie wskazuje się, że regulacja art. 162 k.p.c. ma na celu zapobieganie nielojalności procesowej stron poprzez zobligowanie ich do zwracania na bieżąco uwagi sądu na wszelkie uchybienia procesowe w celu ich niezwłocznego wyeliminowania i niedopuszczenie do celowego tolerowania przez strony takich uchybień z zamiarem późniejszego wykorzystania ich w środkach odwoławczych[5]. Oczywiście w kontekście zastosowania art. 162 k.p.c. należy mieć na uwadze także kwestię, czy strona jest reprezentowana przez wykwalifikowanego pełnomocnika, w przeciwnym bowiem razie sąd ma obowiązek pouczenia strony występującej w sprawie bez zawodowego pełnomocnika o treści m.in. art. 162 k.p.c.[6]. Przewidziane w art. 162 k.p.c. ujemne konsekwencje niezgłoszenia zastrzeżenia nie mają zastosowania do strony działającej bez zawodowego pełnomocnika, która nie została pouczona o treści

4 Zob. Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, 62; Sobota, *Zastrzeżenia do protokołu*, 26–27; w kontekście wspomnianych zasad także: Karol Weitz, „Między systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego”, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin-Niechorze 28-30.9.2007 r.*, red. Henryk Dolecki i Kinga Flaga-Gieruszyńska (Warszawa: C.H. Beck, 2009), 73 i n; Małgorzata Manowska, *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem dowodowym w polskim procesie cywilnym* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023): 31 i n; Sławomir Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego* (Warszawa: C.H. Beck, 2008), 63 i n.

5 Zob. Aneta Łazarska, „Zaufanie jako kategoria prawna w procesie cywilnym”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2021): 49; Irena Gromska-Szuster, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 707; także wyrok SN z dnia 4 października 2006 r., II CSK 229/06, LEX nr 337525; wyrok SN z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 234/09, OSNC 2010, poz. 102.

6 Zob. Gromska-Szuster, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 708.

tego przepisu^[7]. Celem więc tej regulacji jest uświadomienie stronom, że w ich najlepiej pojętym interesie leży współdziałanie z sądem i zwracanie mu uwagi na wszelkie możliwe uchybienia procesowe po to, aby umożliwić mu ich weryfikację i sanowanie^[8]. O ile więc skutki naruszenia przepisów przez strony postępowania regulują odrębne przepisy, jak np. art. 130, art. 167 czy art. 370 k.p.c., o tyle już w odniesieniu do uchybień organu procesowego skutki te mogą prowadzić do nieważności postępowania i są one wówczas brane pod uwagę przez sąd wyższej instancji z urzędu (np. art. 378 § 1 k.p.c.). Rzecz jednak w tym, że nie wszystkie uchybienia będą taki skutek wywoływać i z całą pewnością możliwość ich tzw. „wyłapania” nie będzie przerzucona na organ prowadzący postępowanie, lecz na samą stronę. Aktywność stron w zakresie zgłaszania zastrzeżeń nie jest w tym wypadku żadnym *novum* na tle obecnej regulacji, ponieważ już w Kodeksie postępowania cywilnego z 1932 roku kwestia ta była dość jasno sprecyzowana. W myśl art. 179 dawnego Kodeksu postępowania cywilnego: „Strony mogą w toku posiedzenia wytknąć obrazę przepisów postępowania, żądając wpisania odpowiedniego zastrzeżenia do protokołu. Stronie, która zastrzeżenia nie zgłosiła, nie służy prawo czynienia w tym względzie zarzutów, chyba że pogwałcone zostały istotne przepisy postępowania”^[9]. Unormowanie to miało na względzie usunięcie wszelkich istotnych uchybień przepisom postępowania zaraz po ich dostrzeżeniu w celu uniknięcia wnoszenia środków odwoławczych z tej przyczyny^[10]. Istotnymi przepisami postępowania, co do których dopuszczalne stawały się zarzuty bez potrzeby ich wytknięcia, były te, które odnosiły się do jawności, ustności, bezpośredniości i legalności postępowania^[11]. Wytknięcia wymagały więc tylko zarzuty co do obrazu postępowania, dotyczące raczej formy niż treści^[12]. Jednocześnie wykładnia wspomnianej regulacji sprowadzała się do tego, że merytoryczne

⁷ Zob. Gromska-Szuster, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 708; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2010 r., I CSK 181/10, LEX nr 818560.

⁸ Łazarska, „Zaufanie jako kategoria prawna”, 49; Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 664.

⁹ Zob. także Jan Hrobni, „Uchybienia procesowe i ich skutki”, *Palestra*, nr 14–15 (1934): 422 i n.

¹⁰ Zob. Hrobni, „Uchybienia procesowe i ich skutki”, 422; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 143; Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron”, 218.

¹¹ Zob. Maurycy Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego* (Lwów, 1932), 179.

¹² Zob. Marian Richter, *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami* (Przemyśl–Warszawa, b.r.w.), 130.

uchybień procesowe nie mogły być przedmiotem zastrzeżenia w myśl art. 179 d.k.p.c., który odnosił się jedynie do obrazu przepisów natury formalnej. Zastrzeżenia zatem w trybie art. 179 d.k.p.c. nie były potrzebne do zachowania zarzutów merytorycznych i podniesienia ich w środkach prawnych^[13]. Znamienne jest również i to, że zastrzeżenia do protokołu nie były potrzebne, gdy wydawane było postanowienie, ponieważ strona mogła je zaskarżyć, zaś same zastrzeżenia nie służyły do kwestionowania tych orzeczeń.

W wyniku nowelizacji dokonanej w 1950 roku, polegającej między innymi na zastąpieniu trójinstancyjnego systemu środków odwoławczych z apelacją i skargą kasacyjną, systemem dwuinstancyjnym z rewizją, art. 179 otrzymał nowe oznaczenia jako art. 173 d.k.p.c.^[14]. Już po wprowadzeniu Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku i na kolejnych etapach nowelizacji przepisów prawa procesowego zgłoszenie zastrzeżenia do protokołu w trybie art. 162 k.p.c. przestało zależeć od niejednoznacznego „naruszenia istotnych przepisów postępowania”, a więc od formuły, która dominowała na tle dawnego Kodeksu postępowania cywilnego. Zastąpienie w ciągu kolejnych lat niweczącego rolę art. 162 k.p.c. systemu rewizji systemem apelacji pełnej oraz zwiększenie nacisku na inicjatywę stron w postępowaniu pozwoliły na nowe odczytanie tego przepisu i zwrócenie uwagi na nieco inną wykładnię ciężaru procesowego spoczywającego na stronach^[15]. Można również postawić tezę jeszcze dalej idącą, mianowicie: przepis art. 162 k.p.c. w obecnym brzmieniu jawi się jako regulacja dość szczególna, bo zmusza strony do uczciwego i lojalnego postępowania, a jednocześnie sprzyja dialogowi stron i sądu^[16]. W ten sposób realizowany jest nie tylko cel samego postępowania, jakim jest wydanie sprawiedliwego rozstrzygnięcia, ale także regulacja ta sprzyja osiągnięciu efektu w postaci zakazu wewnątrznie sprzecznego postępowania stron w procesie w myśl zasady *venire contra factum proprium* i niewykorzystywania postępowania do osiągnięcia innych celów, tzw. celów pozaprawnych (a więc zmierzających do czegoś innego aniżeli uzyskanie sądowej ochrony prawnej)^[17].

¹³ Zob. Hroboni, „Uchybień procesowe i ich skutki”, 423; Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 664; także Sobota, *Zastrzeżenia do protokołu*, 15 i n.

¹⁴ Zob. Sobota, *Zastrzeżenia do protokołu*, 15.

¹⁵ Zob. Sobota, *Zastrzeżenia do protokołu*, 23.

¹⁶ Zob. Łazarska, „Zaufanie jako kategoria prawna”, 49.

¹⁷ Zob. Łazarska, „Zaufanie jako kategoria prawna”, 49.

Na tle już obecnie obowiązującego art. 162 k.p.c. ustawodawca, jak nietrudno zauważyć, skupia się na formule zastrzeżenia, a nie formule zarzutów. W ten sposób faktycznie oddaje istotę czynności procesowej podjętej przez samą stronę, a jednocześnie w sposób niebudzący wątpliwości odróżnia ten rodzaj czynności od czynności w postaci zgłaszania zarzutów, czy to formalnych, czy to merytorycznych, a więc prowadzących albo do odrzucenia pozwu, albo do oddalenia powództwa. Obie czynności zdecydowanie należy oddzielić i nie sposób stawiać tu znaku równości. Zastrzeżenia nie będą, co ważniejsze, formułą obrony, lecz wypadkową określonych zasad procesowych, co znamionuje tę czynność procesową^[18]. Zastrzeżenia, podobnie też, nie będą wpływały na kwestię uwzględnienia powództwa czy też jego oddalenia, bo ze swojej istoty nie będzie można powiązać czynności procesowej w postaci zastrzeżeń z czynnością procesową w postaci zarzutów.

Chcąc w szerszym aspekcie uchwycić różnicę pomiędzy obu czynnościami, warto zwrócić uwagę na istotę zarzutów, ponieważ dzięki temu stanie się możliwe zidentyfikowanie różnic pomiędzy wskazanymi czynnościami. Od strony konstrukcyjnej można zauważyć, że prawo do podniesienia zarzutów jest prawem (uprawnieniem procesowym) kształtowanym przepisami ustawy procesowej; podobnie też przedstawia się ta kwestia w odniesieniu do zastrzeżeń, które opierają się na pewnej kompetencji procesowej wynikającej z art. 162 k.p.c.^[19]. Innymi słowy, kompetencja do podniesienia czy też wywiedzenia zarzutów jest kompetencją procesową (sprowadzającą się m.in. do realizacji zasady dyspozycyjności w procesie cywilnym^[20]). Jednakże samo prawo do podniesienia zarzutów jest niczym innym jak emanacją prawa do obrony, które może przybierać różną postać i przejawiać się w różnych formułach proceso-

¹⁸ Zob. także Andrzej Jarocho, „Czy oddalenie wniosku dowodowego stanowi uchybienie przepisom postępowania uzasadniające żądanie wpisania zastrzeżenia do protokołu na podstawie art. 162 k.p.c.?”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2011): 99.

¹⁹ Na temat kompetencji procesowej jako instrumentu umożliwiającego dokonywanie przez strony czynności procesowych, zob. w szczególności: Łukasz Błaszczak, „O kompetencji (prawnej) stron i metodzie dokonywania czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym”, [w:] *Rozprawa o metodzie prawa i polityki. Wrocławskie Studia Erazmiańskie*, zeszyt VIII (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014), red. Mirosław Sadowski, Aleksandra Spychalska, Katarzyna Sadowa: 79 i n.

²⁰ Zob. Radosław Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym* (Warszawa: C.H. Beck, 2016), 575; Piotr Osowy, „Skutki prawne zamknięcia rozprawy sądowej w procesie cywilnym – zarys problematyki”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G* 50–51 (2003/2004): 139 i n.

wych^[21]. Ale prawo do podnoszenia zarzutów to także ciężar procesowy, który różni się od obowiązków procesowych tym, że nie jest obarczony żadną sankcją procesową. Cecha „zarzutu”, jako terminu wysoce nieprecyzyjnego, powoduje, że znajduje on odniesienie zarówno na płaszczyźnie materialnoprawnej, jak i procesowej^[22]. Powyższe dowodzi, że pomiędzy zastrzeżeniami a zarzutami istnieją zasadnicze różnice, mimo że w obu przypadkach mamy do czynienia z kategorią czynności procesowych. Natomiast bliźniaczym rozwiązaniem do art. 162 k.p.c., dotyczącym również uchybień procesowych, jest art. 239 k.p.c. Zgodnie z jego treścią sędzia wyznaczony i sąd wezwany mają w zakresie zleconego im postępowania dowodowego prawa przewodniczącego i prawa sądu orzekającego. Na ich uchybienia strony mogą zwrócić uwagę sądu nie później niż na najbliższej rozprawie. W nauce przyjmuje się, że *ratio legis* art. 162 i 239 k.p.c. jest taka sama, przeto dopuszcza się stosowanie do przepisu art. 239 k.p.c. w drodze analogii rygору prekluzji według art. 162 k.p.c.^[23]. Jeżeli strona milczy, czyli innymi słowy w świetle art. 239 k.p.c. nie wniesie zastrzeżeń, oznacza to w rzeczy samej, że rezygnuje z zasygnalizowania zaistniałych nieprawidłowości w działaniu sądu wezwanego. Gdy strona zatem nie skorzysta z możliwości wskazanej w art. 239 k.p.c., nie może skutecznie podnosić na późniejszym etapie zarzutów co do uchybień procesowych sądu wezwanego^[24].

Poza terminem „zastrzeżenia” ustawodawca nawiązuje w ramach przedmiotowej regulacji również do zwrotu „uchybienia przepisom postępowania”, przy czym nie jest to pojęcie nieznane nauce prawa procesowego; przeciwnie, doktryna wiele miejsca poświęciła temu zagadnieniu, w kontekście oczywiście uchybień organu procesowego. Generalnie rzecz ujmując, przez „uchybienie procesowe” należy rozumieć naruszenie wszelkich przepisów prawa procesowego

²¹ Zob. Łukasz Błaszczak, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 62–63.

²² Zob. Piotr Machnikowski [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Ewa Łętowska (Warszawa: C.H. Beck, 2013), 168; Błaszczak, *Zarzut potrącenia*, 62.

²³ Zob. Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, 63; Henryk Dolecki, Tomasz Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 1131.

²⁴ Zob. Dolecki, Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1131; zob. także wyrok SN z dnia 5 sierpnia 2008 r., I UK 44/08, LEX nr 500232.

wego, normujących sądowe postępowanie w sprawach cywilnych[25]. Definicja przyjęta przez Władysława Siedleckiego wpisuje się w pojmowanie tzw. „uchybień przepisom postępowania”, a więc w istocie przepisom Kodeksu postępowania cywilnego (i nie tylko), które regulują postępowanie, a więc jego wszczęcie, przebieg, jak i zakończenie. Można powiedzieć, że statuuje tzw. dynamikę procesu cywilnego. Skutki jednak uchybień, jakich może dopuścić się sąd w postępowaniu rozpoznawczym, mają z reguły bardziej jednolitą procesowo cechę, aniżeli skutki uchybień procesowych stron i innych uczestników postępowania sądowego[26]. Wiąże się to bowiem z tym, że sąd orzekający zawsze działa jako organ państwa, mając za zadanie wydanie rozstrzygnięcia w danej sprawie, zaś zaistniałe uchybienia mogą przełożyć się bądź na kwestię zaskarżalności orzeczenia bądź też na możliwość wzruszenia w drodze samokontroli zaistniałych nieprawidłowości, czego znamienym przykładem są postanowienia dowodowe, które zgodnie z art. 240 § 1 k.p.c. sąd może stosownie do okoliczności uchylić lub zmienić[27].

Tymczasem w odniesieniu do uchybień procesowych stron i uczestników kwestia ta przekłada się na zagadnienie skuteczności lub bezskuteczności samych czynności procesowych[28]. Nie zgłębiając w szerszym zakresie problematyki skuteczności czynności procesowych ze względu na ograniczenia tematyczne oraz okoliczność badania tego zagadnienia już przy innej okazji[29], w tym miejscu należy natomiast zauważyć, że w przypadku „uchybień organu procesowego” i podstaw zaskarżenia uzasadnione staje się przyjęcie pojęcia

25 Zob. Władysław Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971), 6 i n.; Piotr Osowy, „Uchybienia procesowe sądu (uwagi na temat aktualności i przydatności art. 162 k.p.c.)”, *Przegląd Sądowy*, nr 7–8 (2005): 99; Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 666–667.

26 Zob. Osowy, „Uchybienia procesowe sądu”, 99.

27 Zob. Jan Turek, *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2011), 59; Agnieszka Laskowska-Hulisz, [w:] *System postępowania cywilnego. Dowody w postępowaniu cywilnym*, t. 2, red. Łukasz Błaszczak (Warszawa: C.H. Beck, 2021), 861 i n.

28 Zob. także Ewa Stawicka, „Czy ograniczenie możliwości powoływania się przez stronę na uchybienia proceduralne wynikające z art. 162 k.p.c. dotyczy wszelkich uchybień popełnianych przez sąd?”, *Palestra*, nr 11–12 (2011): 174.

29 Zob. Łukasz Błaszczak, „Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników. Obecny model i propozycja zmian w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego”, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. Krystian Markiewicz, Andrzej Torbus (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 174 i n.

„uchybień procesowych” w znaczeniu węższym, tj. uznać, że „innym uchybieniem procesowym” jest także naruszenie prawa procesowego, które nie pociąga za sobą skutku w postaci nieważności postępowania^[30]. Ta „inność” oznacza odmienność skutku i ma istotne znaczenie zarówno dla postępowania, jak i dla rozstrzygnięcia sądu odwoławczego. Z kolei jeżeli chodzi o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego normujące postępowanie przed sądem pierwszej instancji, to jedynie analizowany tu art. 162 k.p.c. zawiera określenie mówiące „o uchybieniach przepisom postępowania”, a to w związku z przewidzianą w tym artykule możliwością stron lub ich pełnomocników zwrócenia uwagi sądowi w toku posiedzenia^[31].

W tym kontekście podstawowy problem sprowadza się do udzielenia odpowiedzi, czy art. 162 k.p.c. odnosi się tylko do uchybień popełnianych przez sąd w postępowaniu (*errores in procedendo*) i nie obejmuje uchybień popełnionych przy orzekaniu, czy też zakresem zastrzeżeń do protokołu należałoby objąć obie grupy^[32].

W doktrynie przykładowo B. Bładowski prezentował stanowisko, iż z istoty przepisu art. 162 k.p.c. wynika, że odnosi się on do uchybień popełnionych przez sąd w postępowaniu (*errores in procedendo*), uchybienia zaś popełnione przy orzekaniu (*errores in iudicando*) mogą być objęte tylko podstawami środka zaskarżenia orzeczenia^[33]. Celem art. 162 k.p.c. jest zapewnienie prawidłowości postępowania, do której osiągnięcia sąd, przy współudziale stron, zmierzać powinien przez usuwanie od razu wszelkich uchybień, a przede wszystkim uchybień najpoważniejszych, mogących powodować w toku instancji wzruszenia orzeczenia oraz samego postępowania^[34]. W konsekwencji za uchybienia przepisom postępowania popełnionym przez sąd, wymagającym zwrócenia na nie uwagi przez strony, wymienić tu można przykładowo: niewłaściwość sądu lub niedopuszczalność drogi sądowej, stanowiącą uchybienie procesowe lub prowadzącą nawet do nieważności postępowania nieprawidłowość w zawiadomieniu strony bądź jej pełnomocnika o posiedzeniu; niedoręczenie lub spóźnione doręczenie odpisu pozwu; przesłuchanie przedstawiciela strony w charakterze świadka, nieprzeprowadzenie dowodów z dokumentów istotnych

³⁰ Zob. Osowy, „Uchybienia procesowe sądu”, 106.

³¹ Zob. Osowy, „Uchybienia procesowe sądu”, 106.

³² Zob. Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 666, 668.

³³ Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, 63.

³⁴ Zob. Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, 64.

dla sprawy[35]. Oczywiście podobnych przykładów można by mnożyć. Z drugiej znów strony pojawia się koncepcja dalej idąca, a mianowicie: zakresem art. 162 k.p.c. powinny być objęte nie tylko uchybienia przepisom postępowania (*errores in procedendo*), ale również i te uchybienia, które popełnione zostały w ramach czynności orzekania. Innymi słowy tzw. uchybienia przy orzekaniu (*errores in iudicando*) powinny być objęte zakresem art. 162 k.p.c.[36]. Stanowisko to należy zaakceptować i uznać za bezwzględnie wiążące. Stanowi ono także punkt wyjścia dalszych rozważań. Mianowicie, hipotezą art. 162 k.p.c. objęte są także uchybienia popełniane w związku z wydawaniem postanowień, przy czym przepis ten nie czyni żadnego rozróżnienia pomiędzy poszczególnymi rodzajami postanowień, jakie wyróżnia się w doktrynie[37]. Z tego punktu widzenia rodzi się istotna wątpliwość, czy art. 162 k.p.c. może być zastosowany względem wszystkich postanowień, czy też wybranej grupy. Zagadnienie to wymaga zdecydowanego rozstrzygnięcia ze względu na skutki wydanych postanowień oraz możliwości ich zaskarżenia.

2 | Rodzaje postanowień a możliwość zastosowania art. 162 k.p.c.

Postanowienia jako orzeczenia sądowe – i chodzi tu wyłącznie o postanowienia formalne, a nie merytoryczne (czyli orzekające co do istoty sprawy) – mogą być objęte zakresem zastosowania art. 162 k.p.c. w pewnych wypadkach[38]. Nie dotyczy to wszystkich postanowień formalnych, a na podstawie obowiązującej regulacji niekiedy trudno zidentyfikować, o które chodzi postanowienia. Nie

35 Zob. Bładowski, „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy”, 64; także Osowy, „Uchybienia procesowe sądu”, 108; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 146.

36 Zob. Katarzyna Gajda-Roszczyńska, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Łukasz Błaszczak, Krystian Markiewicz (Warszawa: C.H. Beck, 2015), 344; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 146; Stawicka, „Czy ograniczenie możliwości”, 174–175; Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron”, 221.

37 Zob. uchwała SN z dnia 27 października 2005 r., III CZP 55/05, *Biuletyn SN* 2005, nr 10, 8; Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron”, 221; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 146.

38 Zob. także Bogdan Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym* (Kraków: Zakamycze, 2006), 53.

ulega wątpliwości, że „uchybiecie przepisom postępowania” i zgłoszenie zastrzeżenia może obejmować błędy popełnione również w związku z wydaniem postanowień. Regulacja art. 162 k.p.c. nie wskazuje, o jakie postanowienia tu chodzi, nie wymienia nawet w ogóle postanowień jako przedmiotu zgłoszenia zastrzeżenia. Natomiast należy stwierdzić, że uchybienia, jakkolwiek zaistniałyby po stronie organu procesowego, w większości przypadków będą zasadały się na uchybieniach związanych z czynnościami orzekania, a nie z czynnościami samego postępowania. W tym kontekście uzasadnione jest pogrupowanie postanowień i wyselekcjonowanie tych, przy których wydaniu zaistniały uchybienia mogą uzasadniać zastosowanie art. 162 k.p.c. Postanowienia można podzielić na trzy grupy[39].

W pierwszej grupie lokują się postanowienia zaskarżalne zażaleniem (art. 394–394^{1a} k.p.c.)[40]. Grupa ta obejmuje postanowienia sądu pierwszej instancji zaskarżalne zażaleniem do sądu drugiej instancji (art. 394 k.p.c.), postanowienia sądu drugiej instancji, od których przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego (art. 394¹ k.p.c.), a także postanowienia sądu pierwszej instancji zaskarżalne zażaleniem do innego składu tego samego sądu (art. 394^{1a} k.p.c.) oraz postanowienia sądu drugiej instancji, na które przysługuje zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji (art. 394² k.p.c.). W tych wypadkach chodzi zatem o postanowienia zaskarżalne, od których możliwe jest wniesienie zażalenia poziomego lub pionowego[41]. Pozornie postanowienia te nie stanowią spójnej grupy, a ich wybór wydaje się dość dowolny. Jednakże analiza poszczególnych postanowień prowadzi do wniosku, że co do zasady wywierają one tak istotny wpływ na prawidłowość postępowania w sprawie, iż zrozumiałe jest wprowadzenie możliwości ich zaskarżenia i ewentualnie wyeliminowania z obrotu prawnego, gdyby okazały się wadliwe lub błędne[42].

39 Zob. Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron”, 221; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 146; uchwała SN z dnia 27 października 2005 r., III CZP 55/05, *Biuletyn SN* 2005, nr 10.

40 Zob. Agnieszka Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, t. II, cz. 2, red. Tadeusz Wiśniewski (Warszawa: LexisNexis, 2016), 710.

41 Zob. Michał Krakowiak, [w:] *System postępowania cywilnego. Orzeczenia sądowe*, t. 4, red. Agnieszka Góra-Błaszczkowska (Warszawa: C.H. Beck, 2025), 307 i n.; Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 710–711.

42 Zob. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 710.

Niewątpliwie część z tych postanowień w istocie warunkuje realne wykorzystanie konstytucyjnie gwarantowanego prawa do sądu^[43]. Co do zasady postanowienia, które są zaskarżalne, a które kończą postępowanie w sprawie, nie będą podlegały możliwości objęcia zakresem zastosowania art. 162 k.p.c. W stosunku do tych postanowień nie będzie możliwe zgłoszenie zastrzeżenia do protokołu, ponieważ podlegają one zaskarżeniu w drodze zażalenia. Istnieje zatem w wypadku tychże postanowień odrębny, odwoławczy tryb ich kwestionowania (i wzruszania), co eliminuje potrzebę korzystania z art. 162 k.p.c. Możliwość wniesienia zażalenia nie może być zastępowana inną instytucją, jaką jest zgłaszanie zastrzeżeń do protokołu. Jeżeli postanowienie ma charakter kończący postępowanie i jest zaskarżalne zażaleniem, to nie mogą istnieć alternatywne mechanizmy jego wzruszenia i wytykania błędów zaistniałych w procesie orzekania. Inna sprawa, że zgłoszenie zastrzeżenia do protokołu z art. 162 k.p.c. miałoby służyć możliwości naprawienia zaistniałych uchybień procesowych związanych z wydaniem postanowienia. Tymczasem w odniesieniu właśnie do tej grupy postanowień możliwość naprawienia błędów przy czynności orzekania wiąże się jedynie z ingerencją sądu drugiej instancji (przy zażaleniu pionowym) lub ingerencją sądu tej samej instancji (przy zażaleniu poziomym). Nie ma więc miejsca na inne rozwiązania służące weryfikacji wydanych postanowień.

W konsekwencji należy stwierdzić, że jeżeli mamy do czynienia z postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, od którego przysługuje zażalenie, to uchybienia związane z wydaniem takiego orzeczenia nie mogą być zgłaszane w trybie zastrzeżeń do protokołu (art. 162 k.p.c.). Zgłoszenie tego zastrzeżenia niezależnie od zaskarżenia orzeczenia jest bezskuteczne i nie wywołuje żadnego skutku związanego z dalszą kontrolą postanowienia, a tym bardziej czynność procesowa w postaci zgłoszenia jest irrelevantna dla art. 380 k.p.c.^[44]. Niekiedy przyjmuje się również i takie stanowisko, że czynność, która nie jest przewidziana przepisami ustawy procesowej, a mimo to jest dokonana, nie istnieje w znaczeniu procesowym, ale w znaczeniu faktycznym

⁴³ Zob. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 710.

⁴⁴ Zob. Sychowicz, „Zwrócenie uwagi sądu”, 668; Agnieszka Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym* (Warszawa: C.H. Beck, 2002), 171.

istnieje jako czynność konwencjonalna^[45]. Z drugiej znów strony prezentowany jest i ten pogląd, że dopuszczalność niektórych czynności procesowych możemy wywieść z zasady dyspozycyjności, jak np. pozaustawowe umowy procesowe^[46]. Jest to jednak głębsze zagadnienie teoretyczne z zakresu wykładni przepisów prawa procesowego cywilnego^[47]. W kontekście jednak zastrzeżeń do protokołu (art. 162 k.p.c.), akurat w omawianym przykładzie, nie sposób uznać za dopuszczalną czynność zastrzeżenia i nie chodzi tu już tylko o zasadę dyspozycyjności, lecz o dublowanie rozwiązań służących weryfikacji postanowień kończących postępowanie.

W drugiej grupie należy umieścić te postanowienia, które są postanowieniami niekończącymi postępowania w sprawie i które podlegają mechanizmowi odwołałości w trybie art. 359 k.p.c. Przez mechanizm odwołałości należy tu rozumieć postanowienia, które mogą być uchylone lub zmienione „wskutek zmiany okoliczności sprawy”, jak i również wtedy, gdy zostały wydane na podstawie aktu normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą (art. 359 § 1 i 2 k.p.c.)^[48]. Dopuszczalność zmiany i uchylecia postanowień niekończących postępowania w sprawie przez sąd, który je wydał, stanowi wyjątek od deklarowanej w art. 358 oraz art. 332 § 1 w zw. z art. 361 k.p.c. zasady, że postanowienie wiąże sąd, który je wydał^[49]. W nauce niekiedy przyjmuje się założenie, że jeżeli postanowienie nie wykazuje cechy związania,

⁴⁵ Zob. Ewa Rudkowska-Ząbczyk, *Pisemne czynności procesowe w postępowaniu cywilnym* (Warszawa: LexisNexis, 2008), 277 i n.

⁴⁶ Zob. Łukasz Błaszczak, „Problem dopuszczalności pozaustawowych (pozakodeksowych) umów procesowych dotyczących przedmiotu procesu (na przykładzie umowy o cofnięcie pozwu, zrzeczenie się roszczenia lub uznanie powództwa)”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2023): 216-225; także Łukasz Błaszczak, „Problematyka umów dowodowych w sądowym postępowaniu cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem dowodu z opinii biegłego *ad hoc*”, [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Łukasz Błaszczak, Krystian Markiewicz (Wrocław: Presscom, 2016), 15 i n.

⁴⁷ Zob. Łukasz Błaszczak, *Charakter prawny zrzeczenia się roszczenia w procesie cywilnym* (Wrocław: Presscom, 2017), 178–179; także Łukasz Błaszczak, *Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191¹ k.p.c.* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 175–176.

⁴⁸ Zob. Witold Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie* (Warszawa: LexisNexis, 2008), 251.

⁴⁹ Zob. Dolecki, Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1499–1500.

to może być uchylone lub zmienione przez organ według jego uznania^[50]. W zasadzie odstępstwo od związania sądu czynnością procesową może nastąpić tylko wówczas, gdy czynność ta ma cechę związania, a zatem tylko wobec czynności orzekania, czyli czynności decyzyjnych. Jeżeli zaś czynność organu procesowego nie ma tej cechy, istnieje możliwość swobodnego odwołania przez organ swej czynności, bez konieczności zastosowania przepisów regulujących odstępstwa od związania^[51].

Przepis art. 359 k.p.c. nie jest jedyną regulacją przewidującą odwołałość postanowień, ponieważ kolejne, dalej idące wypadki dopuszczalności uchylenia lub zmiany postanowienia przez sąd, który je wydał, zostały zamieszczone w art. 174 § 2 zd. 2 k.p.c., art. 240 § 1 k.p.c., art. 332 § 2 w zw. z art. 361 oraz art. 742 § 1 k.p.c. Przyjmuje się, że przepisy te na ogół liberalizują przesłanki odwołałości postanowienia lub dopuszczają tylko jedną postać odwołałości^[52]. Niezależnie od innych rozwiązań przewidujących odwołałość postanowienia sądu, o których wyżej była mowa, to jednak nie mają one większego znaczenia z punktu widzenia analizowanej materii. Natomiast przedmiotem rozważań jest tu głównie znaczenie art. 359 § 1 k.p.c., ponieważ to właśnie przewidziana przez ustawodawcę możliwość uchylecia lub zmiany postanowienia powoduje istotne rozbieżności, gdy chodzi z jednej strony o zastosowanie wspomnianej normy, a z drugiej znów o rolę art. 162 k.p.c.

Rozważając zatem możliwość zastosowania art. 359 § 1 k.p.c. do określonej kategorii postanowień, wskazać przede wszystkim należy, że zastosowanie tej regulacji prowadzi w istocie do unicestwienia wydanego postanowienia oraz jego skutków. Uchylenie bowiem postanowienia powoduje, że uznaje się je za niebyłe, zaś zmiana postanowienia oznacza wydanie kolejnego postanowienia w miejsce poprzedniego, które zostaje objęte i tym samym uchylone^[53]. Zastosowanie art. 359 k.p.c. uzasadnia tylko „zmiana okoliczności sprawy” zaszła po wydaniu postanowienia, a przed jego wykonaniem albo wywarciem skutku^[54], a zatem nie może nią być uznanie przez sąd, że wydanie postanowienia było

⁵⁰ Zob. Ireneusz Kunicki, *Związanie sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym* (Warszawa: LexisNexis, 2010), 304.

⁵¹ Zob. Kunicki, *Związanie sądu*, 304.

⁵² Zob. Ireneusz Kunicki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-366*, t. I, red. Andrzej Marciniak, Kazimierz Piasecki (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 1234.

⁵³ Zob. Sandra Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych* (Warszawa–Łódź: Wolters Kluwer, 2025), 126.

⁵⁴ Zob. Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy*, 126.

błędne lub bezpodstawne, aczkolwiek i ten pogląd znajduje także swoich zwolenników[55].

W nauce dokonano trafnej wykładni sformułowania „zmiana okoliczności sprawy”, uznając że są to wszelkie zmiany, które wystąpiły w okolicznościach faktycznych sprawy, jak i w obowiązujących przepisach prawa, uzasadniających wydanie postanowienia odmiennej treści niż uprzednio wydane[56]. W orzecznictwie wskazuje się dodatkowo, że nie jest przyczyną zmiany postanowienia na omawianej podstawie odmienna ocena przez sąd, już po wydaniu postanowienia, stanu faktycznego albo prawnego sprawy. Postanowienie nie może być więc odwołane, jeżeli stan faktyczny będący podstawą postanowienia zostaje ustalony odmiennie dopiero po wydaniu postanowienia[57].

W ramach art. 359 k.p.c., jak nietrudno zauważyć, chodzi o możliwość uchylenia lub zmiany, przy czym dopuszczalność wydania kolejnego postanowienia w tej samej kwestii powinna wynikać z przepisów szczególnych[58], czego przykładem jest: art. 18 § 2 zd. 1 k.p.c., art. 120 § 1 k.p.c., art. 200 § 2 zd. 2 i 3 k.p.c., art. 276 § 2 zd. 2 k.p.c.

Rozwiązanie to jest przewidziane, aby wyrzucić skutek odmienny od wywiebranego przez postanowienie odwoływane[59], ale jednocześnie dowodzi tego, że niezmiennosc przez sąd własnego orzeczenia jest zasadą, od której przepisy szczególne przewidują liczne wyjątki[60]. Odstępstwo od związania sądu wydanym orzeczeniem jest zawsze dopuszczone mocą przepisu szczególnego, co oznacza, że niedopuszczalne jest formułowanie pozaustawowych wypadków

55 Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 173; Jerzy Krajewski, „Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70”, *Orzecznictwo Sądów Powszechnych i Komisji Arbitrażowych*, nr 4 (1971): 191; Bogdan Bładowski, „Funkcja zażalenia w praktyce postępowania cywilnego”, *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego*, nr 1 (1975): 292.

56 Zob. Michał Krakowiak, [w:] *System postępowania cywilnego. Orzeczenia sądowe*, t. 4, red. Agnieszka Góra-Błaszczkowska, Piotr Osowy (Warszawa: C.H. Beck, 2025), 306; Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy*, 126.

57 Zob. Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy*, 126–127. Odmienne stanowisko w tym względzie zajmuje Ireneusz Kunicki (Kunicki, *Związanie sądu*, 331), przyjmując, że takim momentem nie jest wydanie orzeczenia, lecz wygaśnięcie kompetencji do orzekania.

58 Zob. Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy*, 127; Kunicki, *Związanie sądu*, 307–308.

59 Zob. Zientelewicz, *Ograniczenie rozprawy*, 127.

60 Zob. Kunicki, *Związanie sądu*, 308.

dopuszczalności takiego odstępstwa^[61].

Niezależnie od powyższego hipotezą art. 359 § 1 k.p.c. objęte zostaną te postanowienia, co do których nie ma zastosowania art. 162 k.p.c. Ten ostatni odnosi się bowiem do postanowień niezaskarżalnych i niewiążących sądu, a więc zasadniczo do innych postanowień, aniżeli objętych zakresem art. 359 k.p.c. Zakwalifikowanie do grupy postanowień objętych działaniem normy z art. 359 k.p.c. dotyczy zarówno tych postanowień, które są zaskarżalne, jak i również tych, które nie korzystają z tego przymiotu. Postanowienia objęte zakresem art. 359 k.p.c. muszą być dodatkowo postanowieniami niekończącymi postępowania w sprawie. I tu pojawi się pewien niuans, albowiem w zakresie postanowień niekończących postępowania w sprawie przyjmuje się dość proste wyjściowe założenie a mianowicie: wszystkie pozostałe postanowienia, które nie są postanowieniami kończącymi postępowanie w sprawie, są uznawane za postanowienia niekończące postępowania w sprawie^[62]. Do postanowień tych należą postanowienia wymienione w art. 394 § 1 pkt 3-6 k.p.c., a ponadto takie postanowienia jak^[63]: postanowienie o odroczeniu rozprawy (art. 214, 215 k.p.c.)^[64] postanowienie o ograniczeniu rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych (art. 220 k.p.c.), które nie może być uznane za postanowienie dowodowe, a którego sąd nie może stosownie do okoliczności uchylić lub zmienić na podstawie art. 240 k.p.c.; postanowienie o otwarciu rozprawy (art. 225 k.p.c.); postanowienie odrzucające albo oddalające wniosek o przywrócenie terminu (art. 169 k.p.c.)^[65] postanowienia wymienione w art. 394^{1a} § 1-15 k.p.c.; postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia (art. 741 k.p.c.)^[66] postanowienie o przekazaniu sprawy między wydziałami tego samego sądu; postanowienia, którymi sąd pierwszej instancji ustosunkowuje się do czynności stron postępowania, zmierzających do podmiotowego przekształ-

⁶¹ Zob. Kunicki, *Związanie sądu*, 308.

⁶² Zob. Tadeusz Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2009), 255–256; Edyta Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2010), 62 i n.

⁶³ Zob. szerzej na temat wskazanych postanowień: Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 176 i n.

⁶⁴ Zob. Witold Broniewicz, Andrzej Marciniak, Ireneusz Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie* (Warszawa: LexisNexis, 2016), 301.

⁶⁵ Zob. uchwała SN z dnia 31 maja 2000 r., III ZZZP 1/00, OSNC 2001, Nr 1, poz. 1 powoływana przez Kunicki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1213.

⁶⁶ Zob. Krakowiak, [w:] *System postępowania cywilnego*, 306.

cenia procesu [chodzi tu m.in.: o postanowienia (zarówno pozytywne, jak i negatywne) o zawiadomieniu o procesie osoby, na rzecz której prokurator wytoczył powództwo (art. 56 k.p.c.), zawiadomienie prokuratora o sprawie, w której udział jego sąd uznał za potrzebny (art. 59 k.p.c.), wezwaniu do udziału w sprawie osoby, która powinna być w sprawie pozwaną (art. 194 k.p.c.), zawiadomieniu o toczącym się procesie osób, które powinny występować w sprawie w charakterze powodów (art. 196 k.p.c.)]; postanowienie o zniesieniu postępowania (art. 71 k.p.c.); postanowienie o wyznaczeniu stronom terminu do uzupełnienia braków w zakresie zdolności sądowej, zdolności procesowej oraz w składzie właściwych organów (art. 70 § 1 k.p.c.). Stosownie więc do art. 359 § 1 k.p.c. postanowienia niekończące postępowania w sprawie, choć byłyby postanowieniami zaskarżalnymi, jak i niezaskarżalnymi podlegają uchyleniu lub zmianie w oparciu o wskazane rozwiązanie ustawowe.

W piśmiennictwie wskazuje się, że w przypadku zaskarżenia postanowienia może być ono zmienione lub uchylone do momentu przekazania akt sprawy sądowi właściwemu do rozpoznania zażalenia^[67]. Z drugiej znów strony przyjmuje się, że czasowe ograniczenie dopuszczalności stosowania art. 359 k.p.c. w stosunku do zaskarżalnych postanowień do momentu przekazania akt sprawy sądowi właściwemu do rozpoznania zażalenia nie znajduje oparcia w tym przepisie. Przyjęcie tego stanowisko prowadzi do nieracjonalnych rezultatów polegających na tym, że do momentu przekazania akt sprawy sąd pierwszej instancji mógłby zmienić lub uchylić swoje postanowienie, następnie traciłby tę kompetencję, po czym odzyskiwałby ją w razie oddalenia zażalenia^[68]. Niezależnie od pojawiających się na tle art. 359 k.p.c. wątpliwości związanych z jego wykładnią, istotne jest to, że postanowienia objęte zakresem oddziaływania wskazanej normy, nie mogą być kwestionowane zastrzeżeniami do protokołu w trybie art. 162 § 1 k.p.c. jako czynności orzecznicze. I nie wynika to z faktu ewentualnych błędów, które pojawiły się przy tej czynności, lecz z tego, że tego rodzaju postanowienia w ogóle wykluczają możliwość składania jakichkolwiek zastrzeżeń do protokołu^[69]. Natomiast art. 162 k.p.c. ma zastosowanie do uchybień przy wydawaniu postanowień niezaskarżalnych i niewiążących sądu, które je wydał.

⁶⁷ Zob. także Kunicki, *Związanie sądu*, 322.

⁶⁸ Zob. Maciej Plaskacz, komentarz do art. 359, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Piotr Ryłski, Andrzej Ołaś, wyd. 4 (Warszawa: C.H. Beck, 2025), nb 9.

⁶⁹ Zob. Turek, *Czynności dowodowe*, 194–195.

Inną natomiast kwestią jest to, czy mogą one być przedmiotem kontroli w ramach art. 380 k.p.c., skoro nie przysługuje w stosunku do nich możliwość zmiany lub uchylenia „stosownie do okoliczności” na podstawie art. 240 § 1 k.p.c. – głównie chodzi o te postanowienia, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia. Pytanie to staje się szczególnie istotne w sytuacji, gdy nie doszło do zastosowania mechanizmu odwołałości postanowień w trybie art. 359 k.p.c., a mimo to nastąpiła zmiana okoliczności sprawy. Chodzi zatem o pojawienie się takich okoliczności, z których wynika, że dalsze istnienie postanowienia lub zachowania jego dotychczasowej treści jest bezpodstawne lub bezprzedmiotowe. Jak wskazuje Andrzej Jakubecki owe okoliczności wynikają z samego toku postępowania, a nie roszczenia dochodzonego w postępowaniu. W związku z tym dominuje pogląd, że przyczyną zmiany lub uchylenia postanowienia jest nie tylko zmiana okoliczności faktycznych, lecz także zmiana przepisów prawnych^[70]. Zakładając, że pojawiły się tego rodzaju przyczyny, które co do zasady winny powodować uchylenie lub zmianę postanowienia w trybie art. 359 § 1 k.p.c., jednakże sąd nie zastosował tego mechanizmu, to pytanie czy w takiej sytuacji możliwe staje się zainicjowanie kontroli tego postanowienia w ramach postępowania odwoławczego na podstawie art. 380 k.p.c.? Wydaje się, że rozwiązanie takie wchodzi w grę, ale pod pewnymi warunkami, o czym będzie mowa poniżej, przy okazji analizy artykułu 380 k.p.c.

I wreszcie do trzeciej grupy należy zaliczyć te postanowienia, które nie wiążą sądu i mogą być „stosownie do okoliczności” uchylone lub zmienione, a które jednocześnie nie są postanowieniami kończącymi postępowanie w sprawie. W istocie postanowienia, o których tutaj mowa, to głównie postanowienia dowodowe. Zgodnie z art. 240 § 1 k.p.c. sąd nie jest związany swym postanowieniem dowodowym i może je stosownie do okoliczności uchylić lub zmienić. Regulacja ta dotyczy postanowień dowodowych pozytywnych lub negatywnych wyłącznie sądu orzekającego, ponieważ tylko ten sąd może uchylić swe postanowienie dowodowe^[71]. Oznacza to, że postanowienie to nie podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia oraz nie podlega hipotezie art. 359 k.p.c., a w konsekwencji nie może zostać uchylone lub zmienione „wskutek zmiany okoliczności sprawy” lub w wypadku uznania przez Trybunał Konstytucyjny stosownego

⁷⁰ Zob. Andrzej Jakubecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 1500.

⁷¹ Zob. Tadeusz Ereciński, [w:] *Postępowanie dowodowe. Komentarz do art. 227-315 k.p.c.*, red. Tadeusz Ereciński, Marcin Dziurda (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024), 104.

przepisu Kodeksu postępowania cywilnego za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą. Równocześnie w tym wypadku będziemy mieli do czynienia z postanowieniami, które jako czynności niemające cech związania mogą być uchylone albo zmienione, jak również ponawiane przez organ postępowania, który ich dokonał bez żadnych ograniczeń, w miarę potrzeby według potrzeby i własnego uznania^[72]. Tym samym właściwe jest uznanie, że art. 240 § 1 k.p.c. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 359 § 1 k.p.c. na zasadzie *lex specialis derogat legi generali*^[73]. Ponieważ art. 359 k.p.c. ma zastosowanie do wszystkich postanowień niekończących postępowania w sprawie, zaś art. 240 k.p.c. jedynie do postanowień dowodowych^[74].

W kontekście rozwiązania przewidzianego w art. 240 § 1 k.p.c., to podstawą uchylecia postanowienia dowodowego może być zatem m.in.: przyznanie faktu, wyjaśnienie spornych okoliczności za pomocą innych środków dowodowych, uprawnomocnienie się skazującego wyroku karnego i inne nowe fakty, które strony mogą powoływać aż do zamknięcia rozprawy. Z kolei zmiana postanowienia dowodowego może dotyczyć m.in.: rodzaju środka dowodowego, sposobu jego przeprowadzenia, faktów podlegających stwierdzeniu za pomocą danego dowodu^[75]. Z punktu widzenia przedmiotowych postanowień najistotniejsze znaczenie ma kwestia związana z możliwością zgłaszania zastrzeżeń do protokołu w trybie art. 162 k.p.c. I w tym aspekcie należy zająć stanowisko następujące, a mianowicie: w przypadku postanowień dowodowych w razie dostrzeżenia przez stronę uchybień związanych z ich wydaniem ma ona możliwość zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu, oczywiście z uwzględnieniem terminu do takiego zgłoszenia (nie później niż na kolejnym posiedzeniu). Sens unormowania zawartego w art. 162 k.p.c. przemawia więc wyraźnie za poddaniem także kontroli stron także postanowień dowodowych, ponieważ uprawnienie strony w tym zakresie odpowiada kompetencji sądu do uchylenia lub zmiany postanowienia na podstawie art. 240 § 1 k.p.c.^[76]. Artykuł 240 §

⁷² Zob. Kunicki, *Związanie sądu*, 304.

⁷³ Zob. Jan Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1977), 15; Kunicki, *Związanie sądu*, 329.

⁷⁴ Zob. Kunicki, *Związanie sądu*, 329.

⁷⁵ Zob. Ereciński, [w:] *Postępowanie dowodowe*, 105.

⁷⁶ Zob. Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 146; Ereciński, [w:] *Postępowanie dowodowe*, 105; Dolecki, Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1132.

1 k.p.c. nie wyklucza możliwości zastosowania regulacji z art. 162 k.p.c.; przeciwnie można uznać, że obie formuły się uzupełniają w tym sensie, iż aktywne współdziałanie strony w usuwaniu zaistniałych uchybień przy wydawaniu postanowień dowodowych powoduje reakcję ze strony organu procesowego i możliwość natychmiastowego usunięcia zaistniałych błędów, bez potrzeby wskazywania na stwierdzone uchybienia w wyższej instancji^[77]. W przypadku bowiem wydania postanowienia dowodowego sąd – jeżeli uzna zastrzeżenie strony za trafne – może zweryfikować swoje stanowisko wyrażone w tym postanowieniu, a następnie zmienić je bądź uchylić^[78]. Skorzystanie w odpowiednim terminie z uprawnienia z art. 162 k.p.c. zdaje się być tu decydujące dla dalszego kwestionowania samego postanowienia. Zagadnienie to zostanie rozwinięte poniżej, w tym miejscu natomiast należy jedynie zasygnalizować, że jeżeli uchybienie utrwalone w postanowieniu nie zostanie zgłoszone w terminie określonym w art. 162 k.p.c., a jednocześnie sąd nie naprawi swojego błędu korzystając z kompetencji wynikającej z art. 240 § 1 k.p.c., to możliwość wykazania wspomnianego błędu na etapie drugiej instancji okaże się wątpliwa, chyba że będzie chodziło o uchybienia, które mogą być wzięte pod uwagę przez sąd z urzędu i prowadzą do nieważności postępowania.

3 | Rozpoznanie niezaskarżalnych postanowień mających wpływ na rozstrzygnięcie sprawy przez sąd drugiej instancji (art. 380 k.p.c.)

Na treść zaskarżonego wyroku rzutują w większym lub mniejszym stopniu różne postanowienia, które sąd wydaje jeszcze przed rozstrzygnięciem sprawy. Oczywiście chodzi tu o postanowienia sądu pierwszej instancji, które ze względu na obowiązujące regulacje nie podlegają zaskarżeniu w drodze zażalenia^[79]. Brak możliwości ich zakwestionowania siłą rzeczy musi być rekompensowany innymi rozwiązaniami, które uruchamiane są przez skarżącego. A takim jest właśnie wniosek strony złożony w trybie art. 380 k.p.c.

⁷⁷ Zob. Dolecki, Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1133.

⁷⁸ Zob. Dolecki, Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 1133.

⁷⁹ Zob. Tadeusz Wiśniewski, [w:] *System prawa procesowego. Środki zaskarżenia*, t. III, cz. 1, red. Jacek Gudowski (Warszawa: LexisNexis, b.r.w.), 281.

Zgodnie z art. 380 k.p.c. sąd drugiej instancji, na wniosek strony rozpoznaje również te postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. Wynika z tego, że przedmiotowa regulacja daje podstawę do kontroli postanowień niezaskarżalnych zażaleniem przy okazji badania środka odwoławczego^[80]. W doktrynie rozważa się nawet charakter prawny środka procesowego unormowanego w art. 380 k.p.c. przyjmując różne w tym zakresie koncepcje, a mianowicie z jednej strony określa się go jako środek zaskarżenia *sui generis* albo zaskarżenie pośrednie, a z drugiej znów odmawia się takiej kwalifikacji i po prostu wskazuje się, że środek ten nie jest samoistnym środkiem odwoławczym, ani pośrednim środkiem zaskarżenia, ponieważ brak na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego przepisu, który normuje formalne skutki rozpoznania postanowienia w postaci jego zmiany, uchylenia czy też utrzymania w mocy^[81]. W związku z tym jedyną możliwością usunięcia skutków niezaskarżonego postanowienia mającego wpływ na wynik sprawy jest wniesienie apelacji, czyli *de facto* zwalczanie orzeczenia bezpośrednio na nim opartego^[82]. Strona bowiem wnosząca apelację lub zażalenie wobec orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, może wnioskować także o kontrolę i ocenę wadliwości tych postanowień, które ze swej istoty są niezaskarżalne, a miały wpływ na wynik sprawy^[83]. Na stronie w tym wypadku spoczywa hipotetyczny obowiązek wykazania (przybierający niejako postać uprawdopodobnienia), że dane postanowienie miało wpływ na wynik sprawy. Niezależnie jednak od tego, to i tak sąd drugiej instancji samodzielnie oceni, czy w konkretnej sprawie dane postanowienie rzeczywiście taki wpływ wywarło^[84]. Z tej perspektywy, kwestia ta, jawi się jako warunek rozpoznania postanowienia przez sąd odwoławczy na podstawie art. 380 k.p.c. Ten warunek nie dotyczy wypadków nieważności postępowania, które zawsze mają wpływ na wynik sprawy, bez względu na to, czy strona to podnosiła czy też nie^[85].

⁸⁰ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 172.

⁸¹ Zob. szczegółowo w tym zakresie: Niejadlik, *Kontrola rewizyjna*, 29 i n.; Tadeusz Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 174–175; Wiśniewski, [w:] *System prawa procesowego*, 282.

⁸² Zob. Ereciński, *Apelacja*, 175.

⁸³ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 172–173.

⁸⁴ Zob. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 712; Ereciński, *Apelacja*, 174.

⁸⁵ Zob. Ereciński, *Apelacja*, 175.

Faktycznie znaczenie art. 380 k.p.c. będzie odnosiło się wyłącznie do tych postanowień, które miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy i co ważniejsze postanowień wydanych przed wyrokiem, a nie postanowień wydanych już po jego wydaniu, np. postanowienie sądu pierwszej instancji co do przywrócenia terminu do wniesienia apelacji^[86]. W doktrynie wskazuje się, że tego rodzaju rozwiązanie jest właściwe i zupełnie zrozumiałe, ponieważ brak konieczności badania prawidłowości postanowień wydawanych w toku, niekończących postępowania w sprawie, skraca postępowanie przed sądem drugiej instancji^[87]. Tym samym nie ma przekonujących argumentów za tym, aby postanowieniami niemającymi wpływu na rozstrzygnięcie sprawy zajmował się sąd drugiej instancji, skoro sąd pierwszej instancji zgodnie z art. 359 § 1 k.p.c. może je zmienić lub uchylić wskutek zmiany okoliczności sprawy^[88]. W istocie postanowienia niemające wpływu na wynik sprawy nie oddziałują w ujemny sposób na prawidłowość samego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie i *de facto* zajmowanie się tego rodzaju uchybieniami nie miałoby większego znaczenia z punktu widzenia praktyki, a jedynie pozostawałoby w sprzeczności z postulatem efektywnego i sprawnego postępowania^[89]. Z drugiej znowu strony można również spojrzeć na tę kwestię i z tej perspektywy, że orzeczenie sądu drugiej instancji będzie sanowało i tak wszystkie ewentualne błędy popełnione przez sąd pierwszej instancji, stąd też zajmowanie się wszystkimi postanowieniami nie ma głębszego uzasadnienia aksjologicznego. Jeżeli już sąd apelacyjny zajmuje się postanowieniami niezaskarżalnymi i mającymi wpływ na rozstrzygnięcie sprawy w trybie art. 380 k.p.c., to przeprowadza w stosunku do nich kontrolę, co istotne nie wydaje przy tym osobnego, odrębnego postanowienia, zaś rozpoznanie tych postanowień może znaleźć tylko negatywny lub pozytywny wyraz w uzasadnieniu orzeczenia sądu drugiej instancji^[90].

Znaczenie art. 380 k.p.c. dla praktyki jest bardzo duże. Niemniej jednak w stosunku do postanowień mających wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, przyjmuje się stanowisko, iż wykładnia tego artykułu nie powinna być nazbyt zawężająca, ponieważ wykluczałaby szereg postanowień spod kontroli sądu drugiej

⁸⁶ Zob. Ereciński, *Apelacja*, 174; Wiśniewski, [w:] *System prawa procesowego*, 285.

⁸⁷ Zob. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 712.

⁸⁸ Zob. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, 713.

⁸⁹ Zob. także Agnieszka Góra-Błaszczkowska, „Postanowienia sądu podlegające rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji w trybie artykułu 380 k.p.c.”, *Palestra*, nr 9–10 (1999): 21; Góra-Błaszczkowska *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 173.

⁹⁰ Zob. Ereciński, *Apelacja*, 174; Niejadlik, *Kontrola rewizyjna*, 95 i n.

instancji^[91], a niekiedy – jak słusznie wskazuje Tadeusz Ereciński – bardzo trudno jest ustalić istnienie rzeczywistego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, czego przykładem są przykładowo postanowienia dowodowe czy postanowienie co do odmowy uchylenia jawności rozprawy^[92]. Z tego też względu zakresem oddziaływania art. 380 k.p.c. powinny być również objęte postanowienia, które mają chociażby minimalny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. W nauce przyjmuje się, że kontroli, o której mowa w art. 380 k.p.c., mogą podlegać, przykładowo postanowienia o odmowie zawieszenia postępowania, chociażby istniała celowość i potrzeba zawieszenia postępowania z przyczyn wskazanych w art. 174, art. 176 lub art. 178 k.p.c.; postanowienie o podjęciu zawieszonego postępowania (art. 180 i art. 181 k.p.c.), postanowienia związane z podmiotowym przekształceniem procesu (art. 56, art. 59 oraz art. 194-198 k.p.c.); postanowienia o uznaniu ugody sądowej za niedopuszczalną (art. 223 § 2 k.p.c. w zw. z art. 203 § 4 k.p.c.); postanowienia o uznaniu za niedopuszczalne cofnięcie pozwu i rzeczenie się roszczenia (art. 203 § 4 k.p.c.); a także szeroko rozumiane postanowienia dowodowe^[93]. Znamienne jest, że wskazane postanowienia nie podlegają na wcześniejszym etapie, czyli na etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji uchyleniu lub zmianie „stosownie do okoliczności”. Innymi słowy sąd, który je wydał nie może zastosować mechanizmu odwołałości tychże postanowień, biorąc pod uwagę przyczynę wskazaną w art. 240 § 1 k.p.c. Zmianie lub uchyleniu „stosownie do okoliczności”, jak już była powyżej mowa, podlegają bowiem wyłącznie postanowienia dowodowe (art. 240 k.p.c.). To zaś w dalszej konsekwencji przekłada się na możliwość kontroli postanowień dowodowych w postępowaniu odwoławczym. Wszak kontrola postanowień sądu pierwszej instancji przed sądem drugiej instancji uzależniona jest od zgłoszenia przez stronę w trakcie postępowania zastrzeżenia w trybie art. 162 k.p.c. Strona nie może zatem skutecznie zarzucać w apelacji uchybienia przepisom postępowania przez sąd pierwszej instancji (w tym przepisom związanym z wydawaniem postanowień), które mogły być zmienione lub uchylone „stosownie do okoliczności”, jeżeli nie zwróciła na nie

⁹¹ Zob. Bogdan Bładowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym* (Kraków: Zakamycze, 2001), 132; Ereciński, *Apelacja*, 176; Krzysztof Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku* (Warszawa: LexisNexis, 2000), 25 i n.

⁹² Zob. Ereciński, *Apelacja*, 176.

⁹³ Zob. Wiśniewski, [w:] *System prawa procesowego*, 286.

uwagi sądu w toku posiedzenia, a w razie nieobecności na najbliższym posiedzeniu, chyba że niezgłoszenie zastrzeżenia nastąpiło bez jej winy^[94]. Mimo niezgłoszenia w terminie zastrzeżenia, strona nie traci możliwości powoływania się w dalszym toku postępowania na takie uchybienia procesowe, które sąd bierze pod uwagę z urzędu, a więc na uchybienia powodujące nieważność postępowania (art. 379 k.p.c. i art. 109⁹ k.p.c.) oraz uchybienia wskazane w art. 202 k.p.c.^[95]. Jednocześnie działaniu art. 162 k.p.c. z oczywistych względów nie mogą podlegać postanowienia zaskarżalne zażaleniem ani te, które wprawdzie nie podlegają odrębnemu zaskarżeniu, ale wiążą sąd, który je wydał (art. 358 k.p.c.) i mogą być podważane w apelacji na podstawie art. 380 k.p.c., jeżeli miały wpływ na wynik sprawy^[96].

Zaprezentowane powyżej postanowienia zakwalifikowane zostały do tej grupy, co do których musi być zgłoszone zastrzeżenie do protokołu (art. 162 k.p.c.), bo w przeciwnym razie odpadnie możliwość zastosowania kontroli w postępowaniu instancyjnym w ramach art. 380 k.p.c.^[97].

Poza przedmiotowymi postanowieniami, należy wyszczególnić grupę tych postanowień, które nie podlegają trybowi zastrzeżenia do protokołu, a mimo to mogą być poddane kontroli na podstawie art. 380 k.p.c.^[98]. Nie można tu wykluczyć postanowień, które winny być uchylone lub zmienione na podstawie art. 359 § 1 k.p.c., jednakże tego nie uczyniono, mimo że tak powinien postąpić sąd „wskutek zmiany okoliczności sprawy”. Brak uchylecia lub zmiany, jeżeli dotyczyłoby to nieprawomocnych postanowień sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia (a pamiętać należy że art. 359 § 1 k.p.c. objęte są zarówno postanowienia prawomocne, jak i nieprawomocne, zaskarżalne i niezaskarżalne), a dodatkowo miałyby wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, to w zasadzie nic nie stałoby na przeszkodzie, aby zostały one objęte kontrolą przez sąd odwoławczy w ramach art. 380 k.p.c. W wypadku zaś postanowień zaskarżalnych i prawomocnych taką możliwość należałoby wykluczyć.

⁹⁴ Zob. także Ereciński, *Apelacja*, 176; Wiśniewski, [w:] *System prawa procesowego*, 286; Obara, „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia”, 147; Weitz, „O znaczeniu zastrzeżeń stron”, 221.

⁹⁵ Zob. także Gromska-Szuster, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 710; Niejadlik, *Kontrola rewizyjna*, 111.

⁹⁶ Zob. Gromska-Szuster, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, 712; Niejadlik, *Kontrola rewizyjna*, 111, 112–113.

⁹⁷ Zob. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna*, 113.

⁹⁸ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 171–172.

Zasadniczo jednak zabieg ustawodawcy w postaci ograniczenia liczby postanowień w ogóle niezaskarżalnych jest zrozumiały, gdyż skraca postępowanie przed sądem drugiej instancji^[99]. Nie ma powodów, aby postanowieniami niemającymi wpływu na rozstrzygnięcia sprawy zajmował się sąd drugiej instancji^[100]. Postanowienia te mają charakter incydentalny i sąd pierwszej instancji może je zmienić lub uchylić po stwierdzeniu ich błędności w trybie art. 359 k.p.c., a dodatkowo jeżeli nie mają one wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, to tym samym pozostają one irrelewantne dla postępowania przed sądem drugiej instancji i możliwości ich „zahaczenia” poprzez normę z art. 380 k.p.c.^[101]. Odmienne już ta kwestia kształtowałaby się, gdy brak uchylecia lub zmiany postanowień w trybie art. 359 k.p.c. dotyczył postanowień mających wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. Wówczas konsekwentnie należałoby dopuścić ich kontrolę przez sąd odwoławczy na podstawie art. 380 k.p.c.

4 | Wnioski

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że istnieje ściśle powiązanie pomiędzy zastrzeżeniami do protokołu w trybie art. 162 § 1 k.p.c. a możliwością przeprowadzenia kontroli w ramach art. 380 k.p.c., co dotyczy w głównej mierze postanowień dowodowych, a więc tych, które mogą być „stosownie do okoliczności” uchylone lub zmienione. Brak zgłoszenia zastrzeżenia przekłada się zatem na późniejsze uprawnienie do złożenia wniosku o przeprowadzenie kontroli przez sąd odwoławczy postanowienia, które miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

Z punktu widzenia praktyki kwestia ta niewątpliwie ma bardzo duże znaczenie, ale jednocześnie mobilizuje strony i ich pełnomocników do podjęcia aktywnego działania w procesie cywilnym. Sąd podejmuje kontrolę nie z urzędu (chyba że w grę wchodzi przesłanka nieważnościowe), lecz z inicjatywy samych stron, badając prawidłowość wydanych postanowień. Zakres kontroli wynikający z art. 380 k.p.c. jest znacznie dalej idący, ponieważ obejmuje wszystkie postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, ale konieczne jest, aby wykazywały wpływ na rozstrzygnię-

⁹⁹ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 173.

¹⁰⁰ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 173.

¹⁰¹ Zob. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji*, 173.

cie sprawy. Oznacza to, że nie tylko postanowienia dowodowe będą mogły być kontrolowane na etapie postępowania odwoławczego. Dotychczasowe rozważania, pozwoliły na wyprowadzenie wniosku, że w grę mogą wchodzić także postanowienia, które, co prawda, nie podlegają uchyleniu lub zmianie w trybie art. 240 k.p.c., lecz powinny być zmienione lub uchylone „wskutek zmiany okoliczności sprawy” (art. 359 k.p.c.). Innymi słowy chodzi o postanowienia, które zostały wadliwie wydane, a nie zostały uchylone lub zmienione „wskutek zmiany okoliczności sprawy” na podstawie art. 359 k.p.c. W takim wypadku, jeżeli tylko postanowienia te będą miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, a będą niezaskarżalne, to winny być poddane kontroli w postępowaniu odwoławczym i droga do ich kontroli w tym trybie powinna być dopuszczalna (art. 380 k.p.c.). Oczywiście też trzeba mieć na uwadze, że zakres art. 359 k.p.c. jest znacznie szerszy, ponieważ w grę mogą wchodzić tu nie tylko postanowienia, o których wyżej wspomniałem, lecz także postanowienia zaskarżalne i nawet prawomocne. Znaczenie zaś art. 380 k.p.c. nie może się bowiem zamykać jedynie do postanowień dowodowych, lecz zakresem swym regulacja ta powinna objąć także te wszystkie postanowienia, które w świetle obowiązujących przepisów można zakwalifikować jako niezaskarżalne i te, które ze względu na materię, której dotyczą, będą miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

Bibliografia

- Allerhand, Maurycy. *Kodeks postępowania cywilnego*. Lwów, 1932, 175–179.
- Bładowski, Bogdan. „Funkcja zażalenia w praktyce postępowania cywilnego” *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego*, nr 1 (1975): 292.
- Bładowski, Bogdan. *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*. Kraków: Zakamycze, 2001.
- Bładowski, Bogdan. „Zastrzeżenia stron wnoszone do protokołu rozprawy” *Nowe Prawo*, nr 3 (1981): 62–64.
- Bładowski, Bogdan. *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*. Kraków: Zakamycze, 2006.
- Błaszczak, Łukasz. *Charakter prawny zrzeczenia się roszczenia w procesie cywilnym*. Wrocław: Presscom, 2017.
- Błaszczak, Łukasz. „O kompetencji (prawnej) stron i metodzie dokonywania czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym”, [w:] *Rozprawa o metodzie prawa i polityki*. Wrocławskie Studia Erazmiańskie, z. VIII, red. Mirosław Sadowski, Aleksandra Spychalska, Katarzyna Sadowa, 79–81. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014.
- Błaszczak, Łukasz. *Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191¹ k.p.c.* Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.

- Błaszczak, Łukasz. „Problem dopuszczalności pozaustawowych (pozakodeksowych) umów procesowych dotyczących przedmiotu procesu (na przykładzie umowy o cofnięcie pozwu, zrzeczenie się roszczenia lub uznanie powództwa)” *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2023): 216–225.
- Błaszczak, Łukasz. „Problematyka umów dowodowych w sądowym postępowaniu cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem dowodu z opinii biegłego *ad hoc*”, [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Łukasz Błaszczak, Krystian Markiewicz. Wrocław: Presscom, 2016.
- Błaszczak, Łukasz. „Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników. Obecny model i propozycja zmian w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego”, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. Krystian Markiewicz, Andrzej Torbus. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Błaszczak, Łukasz. *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Błaszczak, Łukasz. „Zasada lojalności procesowej w postępowaniu cywilnym” *Polski Proces Cywilny*, nr 3 (2025): 377–380.
- Broniewicz, Witold. *Postępowanie cywilne w zarysie*. Warszawa: LexisNexis, 2008.
- Broniewicz, Witold, Andrzej Marciniak, Ireneusz Kunicki. *Postępowanie cywilne w zarysie*. Warszawa: LexisNexis, 2016.
- Cieślak, Sławomir. *Formalizm postępowania cywilnego*. Warszawa: C.H. Beck, 2008.
- Dolecki, Henryk, Tomasz Radkiewicz. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Ereciński, Tadeusz. *Apelacja w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.
- Ereciński, Tadeusz. [w:] *Postępowanie dowodowe. Komentarz do art. 227–315 k.p.c.*, red. Tadeusz Ereciński, Marcin Dziurda. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Flejszar, Radosław. *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2016.
- Gajda-Roszczyńska, Katarzyna. [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory czynności sądowych i pism procesowych*, red. Łukasz Błaszczak, Krystian Markiewicz. Warszawa: C.H. Beck, 2015.
- Gapska, Edyta. *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010.
- Góra-Błaszczkowska, Agnieszka. *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2002.
- Góra-Błaszczkowska, Agnieszka. „Postanowienia sądu podlegające rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji w trybie artykułu 380 k.p.c.” *Palestra*, nr 9–10 (1999): 21.
- Góra-Błaszczkowska, Agnieszka. [w:] *System prawa procesowego cywilnego. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, t. II, cz. 2, red. Tadeusz Wiśniewski. Warszawa: LexisNexis, 2016.

- Gromska-Szuster, Irena. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Hroboni, Jan. „Uchybienia procesowe i ich skutki” *Palestra*, nr 14–15 (1934): 422–423.
- Jakubecki, Andrzej. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–366*, t. I, red. Tadeusz Wiśniewski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Jarocho, Andrzej. „Czy oddalenie wniosku dowodowego stanowi uchybienie przepisom postępowania uzasadniające żądanie wpisania zastrzeżenia do protokołu na podstawie art. 162 k.p.c.?” *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2011): 99.
- Kołodowski, Krzysztof. *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku*. Warszawa: LexisNexis, 2000.
- Krajewski, Jerzy. „Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70” *Orzecznictwo Sądów Powszechnych i Komisji Arbitrażowych*, nr 4 (1971): 191.
- Krakowiak, Michał. [w:] *System postępowania cywilnego. Orzeczenia sądowe*, t. 4, red. Agnieszka Góra-Błaszczkowska, Piotr Osowy. Warszawa: C.H. Beck, 2025.
- Kunicki, Ireneusz. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–366*, t. I, red. Andrzej Marciniak, Kazimierz Piasecki. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Kunicki, Ireneusz. *Związanie sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym*. Warszawa: LexisNexis, 2010.
- Laskowska-Hulisz, Agnieszka. [w:] *System postępowania cywilnego. Dowody w postępowaniu cywilnym*, t. 2, red. Łukasz Błaszczak. Warszawa: C.H. Beck, 2021.
- Łazarska, Aneta. „Zaufanie jako kategoria prawna w procesie cywilnym” *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2021): 49–51.
- Machnikowski, Piotr. [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Ewa Łętowska. Warszawa: C.H. Beck, 2013.
- Manowska, Małgorzata. *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem dowodowym w polskim procesie cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Niejadlik, Jan. *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1977.
- Obara, Ewa. „Zastrzeżenia wnoszone do protokołu posiedzenia” *Przegląd Sądowy*, nr 1 (2008): 142–147.
- Osowy, Piotr. „Skutki prawne zamknięcia rozprawy sądowej w procesie cywilnym – zarys problematyki” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G* 50–51 (2003/2004): 139–142.
- Osowy, Piotr. „Uchybienia procesowe sądu (uwagi na temat aktualności i przydatności art. 162 k.p.c.)” *Przegląd Sądowy*, nr 7–8 (2005): 99–108.
- Plaskacz, Maciej. Komentarz do art. 359, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Piotr Rylski, Andrzej Olaś, wyd. 4. Warszawa: C.H. Beck, 2025.
- Richter, Marian. *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami*. Przemyśl–Warszawa, b.r.w., 130–134.

- Rudkowska-Ząbczyk, Ewa. *Pisemne czynności procesowe w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: LexisNexis, 2008.
- Sawczuk, Mieczysław. „Problem aktywności stron (*vigilantibus iura scripta sunt*) w postępowaniu cywilnym” *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, nr 1 (1974): 117.
- Siedlecki, Władysław. *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971.
- Sobota, Adam. *Zastrzeżenia do protokołu w postępowaniu cywilnym*. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2015.
- Stawicka, Ewa. „Czy ograniczenie możliwości powoływania się przez stronę na uchybienia proceduralne wynikające z art. 162 k.p.c. dotyczy wszelkich uchybień popełnianych przez sąd?” *Palestra*, nr 11–12 (2011): 174.
- Sychowicz, Marek. „Zwrócenie uwagi sądu na uchybienia przepisom postępowania”, [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, red. Jacek Gudowski, Karol Weitz. Warszawa: LexisNexis, 2011.
- Turek, Jan. *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011.
- Weitz, Karol. „Między systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego”, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.9.2007 r.*, red. Henryk Dolecki, Kinga Flaga-Gieruszyńska. Warszawa: C.H. Beck, 2009.
- Weitz, Karol. „O znaczeniu zastrzeżeń stron zgłaszanych do protokołu rozprawy na podstawie art. 162 k.p.c.” *Palestra*, nr 1–2 (2006): 217–221.
- Wiśniewski, Tadeusz. *Przebieg procesu cywilnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009.
- Wiśniewski, Tadeusz. [w:] *System prawa procesowego. Środki zaskarżenia*, t. III, cz. 1, red. Jacek Gudowski. Warszawa: LexisNexis, b.r.w.
- Zientelewicz, Sandra. *Ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych*. Warszawa–Łódź: Wolters Kluwer, 2025.

